

BIOLOGIYA O'QITISH JARAYONIDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING INTEGRATIV YO'NALISHLARI

Toshboyev Ermat Ergashevich

Termiz davlat universiteti akademik litseyi

“Tabiiy fanlar fakulteti” o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14376851>

Annotatsiya: tezisda intellektual salohiyatli yoshlarga biologiya fanini o'qitishga eng avvalo o'rgatishi lozim bo'lgan, bevosita o'qitish jarayonida kerak bo'ladigan milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish, ularda bu tushunchani rivojlantirish hamda o'stirish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: biologiya, o'qitish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, intellekt, salohiyat.

Mamlakatimizda o'qitish va tarbiyalash milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari prinsiplar va mustaqillik yutuqlari, xalqning boy milliy, ma'naviy va intellektual salohiyati hamda umumbashariy qadriyatlarga tayangan, insonparvarlikka yo'naltirilgan ta'limning mazmuni: Umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturini bosqichma-bosqich joriy etish o'quvchining shaxsiga, unda ta'lim va bilimlarga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirishga, mustaqil rivojlanishiga o'rgatish, iftixor va insoniy qadr-qimmat tuyg'usini shakllantirishni nazarda tutadi.

Biologiya o'qitish jarayonida o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, bu borada o'rganilayotgan mavzu mazmuniga bog'liq holda xalqimizning asrlar davomida shakllangan yuksak ma'naviy boyliklar, an'ana va udumlari, ulug' bobokalonlarimizning o'lmas merosidan fodalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Biologiya o'qitishda o'quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash uchun dars, darsdan va sinfdan tashqari mashg'ulotlar, hamda ekskursiyalarda mavzuga bog'liq holda mamlakatimizning yer osti va yer usti boyliklari, ulardan oqilona foydalanish borasida olib borilayotgan ishlar, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy rivojlanish tamoyillari, biologiya fanining rivojiga hissa qo'shgan allomalarning ma'naviy meroslari, tabiatni muhofaza qilishga oid hadislar, hikmatli hikoyalar, rivoyatlar, afsonalar va maqollardan foydalanish tavsiya etiladi.

Biologiyani o'qitishda avvalo, o'quvchilarni biologiyaning asosiy g'oya, nazariya, qonuniyatlari va tushunchalari, amaliyot, xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida tutgan o'rni, biologik bilimlarni o'zlashtirishning ahamiyati bilan tanishtirish nazarda tutiladi va shu orqali o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish va insonning tabiat va jamiyatga ongli munosabatini tarkib toptirish bilan uzviy bog'langan holda ta'lim-tarbiyaviy tizim vujudga keltiriladi.

Umuminsoniy qadriyatlar milliy qadriyatlar zaminida shakllanadi, ya'ni biror bir millatga mansub milliy qadriyatlar rivojlanib, yillar davomida sayqal topib, takomillashib, boshqa millat va elatlar tomonidan e'tirof etilib, tan olinadi. Shu tariq milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlar darajasiga ko'tariladi. Masalan, O'rta asrlardagi Sharq sivilizatsiyasi o'zbek xalqi uchun milliy qadriyat sanalsa, jahon xalqlari uchun milliy qadriyat sanalsa, jahon xalqlari uchun umuminsoniy qadriyat sanaladi.

Biologiya o'qitishda o'quvchilarni umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda e'tiborni quyidagilarga qaratish:

Insoniyatning paydobo'lishi va rivojlanish tarixini o'rganish;

Buyuk allomalarning insoniyat tarixi va sivilizatsiyasida tutgan o'rnini yoritish;

Umumbashariy mulkka aylangan ilmiy asarlarning yaratilish tarixini o'rganish;

Umumxalq bayramlarining tarixini o'rganish, o'tkazilishda milliy ruh kiritish;

Biologiya fanining rivojiga hissa qo'shgan buyuk olimlar hayotining ibratli tomonlarini ko'rsatish zarur.

Akademik litsey o'quvchilarning intellectual qobiliyatlarini jadal o'stirish, ularning chuqur, tabaqalashtirilgan bilim olishlarini ta'minlaydigan muassasa ekanligini hisobga olgan holda, biologiyani o'qitishda ilmiy-nazariy masalalarga keng o'rin berish, o'quvchilarning chuqur o'zlashtirayotgan fani bilan fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlari, mustaqil, ijodiy va mantiqiy fikr yuritish, tajriba qo'yish va kuzatish ko'nikmalarini rivojlantirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish masalalariga e'tiborni qaratish, ilmiy-tadqiqot institutlarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar mazmuni va natijalari, biology olimlarning hayoti, ularning fan rivojiga qo'shgan hissalarini bilan tanishtirish, uchrashuvlar tashkil etish tavsiya etiladi.

Biologiyani o'qitishda o'rganilayotgan mavzu mazmuniga bog'liq holda o'quvchilarda mehnat madaniyati ko'nikmalarini, jumladan, ko'rgazmali jihozlar, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarda foydalaniladigan o'quv jihozlari va asboblari bilan ishlash, ish stoli, biologiya darsligi, daftarini toza va ozoda saqlash, o'quv topshiriqlari va va uy vazifalarini o'z vaqtida va talab darajasida bajarishga e'tiborni qaratish lozim.

Biologiyani o'qitishda o'quvchilarni kasbga yo'llash, mehnat tarbiyasini amalga oshirishga imkon beradigan bilim va ko'nikmalarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

Qishloq xo'jalik, mikrobiologiya, tabiatni muhofaza qilish, inson mehnati faoliyatining ilmiy-nazariy asoslari;

Ishlab chiqarish mehnati samaradorligi, o'simliklar va hayvonlarning mahsuldorligini oshirishni ta'minlovchi texnika va texnologiyalarning asoslari bilan tanishtirish;

Biologik qonuniytlar va umuminsoniy ko'nikmalarda amaliy faoliyat va turmushda foydalanish asoslari bilan tanishish.

Jumladan, "Evolyutsion ta'limot" bobini o'rganishda o'quvchilar ongi va qalbiga milliy istiqloq g'oyasini singdirish jarayonida milliy qadriyatlarimiz bo'lgan "Avesto" kiboning yaratilish tarixi, undagi tabiatshunoslikka va tabiatga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga oid fikrlar, Ahmad ibn Jayhoni, Abu Nosir Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Boburlarning asarlarida evolyutsion g'oyalarning yoritilishi va ularning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissalarini qayd etish orqali milliy g'ururni shakllantirish, Empedokl, Aristotel, Teofrast, Lukretsiy, Kar, Galen, K.Linney, J.Kyuve, J.B.Lamark, Ch.Darvinlarning evolyutsion nazariyaaning yaratilishi va rivojlantirishga qo'shgan hissalarini bayon etib umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini tarkib toptirish masalasi o'qituvchining diqqat markazida bo'lmog'i lozim.

Biologiya darsligida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini faollashtiradigan, mustaqil ishlashi va ijodiy fikr yuritish, o'zlashtirgan bilimlarini nazorat qilishi va o'z-o'zini baholash,

mantiqiy fikr yuritish operatsiyalarini bajarish natijasida biologik bilimlarni ongli o'zlashtirish ko'nikmalarini egallashlariga zamin tayyorlangan.

O'qituvchi biologik ta'lim samaradorligiga erishish va o'qituvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarishi uchun ta'lim mazmunining tarkibiy qismlari va ularni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirish usullarini bilish lozim.

Ta'lim mazmunining tarkibiy qismi bo'lgan bilimlar o'quvchilar tomonidan o'quv materialini sezgi organlari orqali qabul qilish, tasavvur qilish, abstract fikr yuritish, o'rganilgan ma'lumotlarni yodda saqlash, bilimlarni tanish odatiy va yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llash bosqichlari yordamida o'zlashtiriladi.

Ta'lim-tarbiya jarayonidan ko'zlangan maqsad va vazifalarni amalga oshirishga imkon beradigan biologik bilim, ko'nikma va malakalarning o'quv qo'llanmasi sanaladi. Ta'lim mazmunining asosiy qismi bilimlar, faoliyat turlari – ko'nikma va malakalardan iborat bo'ladi. O'quvchilarning biologik bilimlari va mustaqil hayotga tayyorgarligini orttirisha imkon beradigan, shaxs yoki guruh qiziqishlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim mazmunining bir qismi. Bu ta'lim mazmunining ijodiy faoliyat tajribalari va qadriyatlar tizimini o'z ichiga oladi.

Biologiya o'qitishda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan barcha bilimlar DTSda qayd etilgan "Organizm-biologik sistema", "Ekologiya sistemalar", "Organik olam evolyutsiyasi" yo'nalishlari bo'yicha umumlashtiriladi va ilmiy xulosalar chiqariladi.

References:

1. Belskaya Y. E. botanika didaktikasi. O'qituvchi.
2. Zunnunov A va boshqalar. O'rta Osiyoda pedagogik fikr taraqqiyotidan lavhalar. Fan 1996 y
3. G'ofurov A. T, Xabirova S. biologiyadan sinfdan tashqari mashg'ulotlar. O'qituvchi 1978-yil
4. Qodirov A, Xaydarov Q. Biologiya o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari. O'qituvchi 1989-yil
5. Ponomaryova I va boshqalar. Biologiya o'qitishning umumiy metodikasi. Moskva 2003-yil.